

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn 2020, 7 (2), 1720-1744

KUR'AN'I ANLAMADA İSRÂLİYAT'IN ROLÜ
The Role Of Isra'iliyyat In Understanding Of The Qur'an

Mürsel ETHEM

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, e-Mail: murselethemoglu@yahoo.com Orcid No: 0000-0002-2928-063 (Sorumlu Yazar).

Ramazan ÜNSAL

Dr. Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-Mail: ramazanriza@gmail.com Orcid No: 0000-0001-2345-6789

Hakemler / Referees:

Dr. Öğr. Üyesi Sema ÇELEM / HBV Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Cahit KARAALP / Muş Alpaslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 16/09/2020
Kabul Tarihi / Accepted: 22/12/2020
Yayın Tarihi / Published: 30/12/2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 2
Sayfa / Pages: 1720-1744

Atıf / Cite as: Ethem, Mürsel & Ünsal, Ramazan. "Kur'an'ı Anlamada İsrâliyyat'ın Rolü" [The Role Of Isra'iliyyat In Understanding Of The Qur'an]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/2 (Aralık 2020), 1720-1744. Doi: 10.17859/pauifd.811506.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (2) 2020: 1720-1744

KUR'AN'I ANLAMADA İSRÂİLİYAT'IN ROLÜ*

Mürsel ETHEM **

Ramazan ÜNSAL ***

Öz

Kur'an'ın muhtevasını anlamak için nüzul döneminin başından itibaren büyük çabaların sarf edildiğini görmekteyiz. Bununla ilgili olarak Kur'an'ın anlaşılması için tefsir usulünde birçok kaynak ve yöntem zikredilmektedir. Söz konusu kaynaklar arasında İsrâiliyat'ın önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Genelde İslam, özelde tefsir kaynaklarını incelediğimizde, Hz. Muhammed (SAV) de dâhil olmak üzere, ilk dönemde yaşayan Müslümanlar Kur'an'ı anlama ve yorumlamada çekinmeden İsrâiliyat'a başvurmuşlardır, diyebiliriz. Onlar, İsrâiliyat'a müracaat etmenin herhangi bir olumsuz netice doğuracağı endişesine de kapılmamışlardır. Çünkü vahiy süreci içinde Kur'an, Tevrat ve İncil de mevcut olup, vahiy sürecinin bir bütünüdür. Kur'an, önceki vahiylerde anlatılmış olan konulara mücmel olarak hedefine ve ihtiyaca göre yer vermiştir. İşaret edilen bu konuları anlamak için Tevrat ve İncili bilmek ve onlara müracaat etmek ihtiyaç haline gelmiştir.

Asr-ı Saadet döneminden uzaklaştıkça İsrâiliyat'la ilgili tutum olumsuz yönde değişmiştir. Tahminen hicri IV. asırdan sonra İsrâiliyat'ın bir terim olarak kullanılmaya başlanması, kanaatimizce, bu dönemlerden itibaren İslam âlimleri tarafından İsrâiliyat ile tefsir arasında da artık ihtiyatlı bir mesafenin/çizginin bulunması kanaatini de oluşturmuştur. Nitekim İslam âlimlerinin İsrâiliyat'la ilgili tutumları genelde olumsuzdur. Buna rağmen belirtmek gerekir ki hemen hemen bütün müfessirler ve Kur'an'ı farklı dillere çeviren ilim erbabı öyle veya böyle İsrâiliyat'tan istifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Vahiy, Kur'an, Tefsir, İsrâiliyat, Yahudi Kaynakları.

The Role Of Isra'iliyyat In Understanding Of The Qur'an

Abstract

We see that great efforts have been made since the beginning of the period of revelation to understand the contents of the Qur'an. In relation to this, there are many sources and methods mentioned in the tafsir in order to understand the Qur'an. Among the said sources, we can say that Isra'iliyyat has an important place. When we examine the sources of Islam in general and tafsir in particular, we can say that the first Muslims, including Muhammad (pbuh), resorted to Isra'iliyyat without hesitation in understanding and interpreting the Qur'an. They did not worry that applying to Isra'iliyyat would have any negative consequences because the Qur'an, the Torah and the Gospel are also present in the process of revelation, and they are a part of the revelation process. The Qur'an has given place to the above-mentioned revelations

* Makalenin *Etik Kurul İzni* gerektirmediğine dair sorumlu yazarın yazılı beyanı vardır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, e-Mail: mursethemoglu@yahoo.com Orcid No: 0000-0002-2928-0638 (Sorumlu Yazar)

*** Dr. Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-Mail: ramazanriza@gmail.com Orcid No: 0000-0001-2345-6789

according to its purpose and need. In order to understand these issues, it has become necessary to know and apply the Torah and the Gospel.

When driven away from the period of al-Asr al-Saadah (Golden Age), attitude towards Isra'iliyyat changed negatively. The fact that the Isra'iliyyat term began to be used as an intellectual term, estimated that after Hijri IV, in our opinion, has formed the opinion that there is a cautious distance between Isra'iliyyat and tafsir by Islamic scholars since these periods. As a matter of fact, the attitudes of Islamic scholars towards Isra'iliyyat are generally negative. However, it should be noted that almost all the commentators and those who translated the Holy Qur'an into different languages have benefited one way or another from Isra'iliyyat.

Keywords: Revelation, Qur'an, Tafsir, Isra'iliyyat, Jewish Sources.

Structured Abstract: Allah sent the Holy Quran to be read, understood and made into a lifestyle. As understood by the first addressees since the occasions of revelations period, efforts to understand have been continued and a method has been developed. For this purpose, revelation presents an uninterrupted process from the first prophet to the last prophet, supporting and confirming each other. Since the source of revelation is Allah, there are references to previous books in the Quran. These references make it obligatory to refer to the revelations before the Quran. Recently, especially in the modern period, it has been totally rejected by expressing the concept of Israel to transfer information from previous revelations. However, Israeli information was easily consulted during the time of the birth.

Although the first rumors that come to mind with the word Israel are the rumors of Jewish origin, this term is not specific to the Jews, it can be defined as a collection of information used especially in the interpretation of the Quran, from Christianity and other religions. This term was named as Israiliyat because of the fact that the Israeli information is mostly Jewish based on the basis of the rule. While the Quran corrects the distorted parts of the previous revelations, it also confirms some of the information in it. Since the knowledge of Israel is not only Jewish, information was also conveyed from related beliefs before and after the Prophethood. Before the Prophethood, Jahili Arabs had information about religions such as Judaism, Christianity, Magiism, and Sabiism during their trade journeys. Thanks to their trade journeys, they learned about beliefs such as Hinduism, Buddhism and Dehrism, and the introduction of idols to Mecca took place during these trade journeys. When it comes to relations with Jews and Christians, Christianity was one of the most dominant religions in the period of Muhammad. In the Qur'an, it is stated that it is the closest religion to Muslims in terms of love, and information is given about both Christians and their beliefs. The Qur'an tells about Jews' moral behavior, social status, and the stories of the prophets sent to them. Therefore, it is known that Arabs have extensive knowledge about Judaism and Christianity religions, especially the Bible. Due to this knowledge of the Arabs, some events, idioms and special expressions, especially stories, that are mentioned in the Qur'an are narrated succinctly and briefly. Otherwise, the concise and message-oriented parts of the topics were not conveyed briefly, and the events were explained in a broad way. There are several reasons why the Quran narrates the events and stories before it briefly. One of the features of the Quran is that it is an oral address. In the spoken text, the listener is addressed and only the parts of the events that are wanted to be given are given because the addressee is familiar with the subjects. Another reason is that the addressee knew the previous revelations and heard the events and stories described in these revelations. It is known that even if all the interlocutors do not have the same level of mastery of the stories told from the Bible, they generally master the events and stories in the Qur'an and have no problem understanding them. The Quran presents itself as the approver (musaddik), and even more importantly, the protector (muhaymin) of the revelations before it.

As the Companions had more or less information from Israeli information, they did not need this information intensely. However, they applied to Israel especially in the stories

that the Quran did not clarify. The Companions and the first two generations that followed them used Israiliyat with all their self-confidence and did not see any harm in this matter. In the modern period, there has been total opposition to Israel. The reason for this is not the narration note, but the evaluation of it in terms of content.

While the Quran talks about the nations that preceded it, sometimes the expressions, idioms and expressions they used are also used exactly. Israel needs to be understood in order to understand the transmissions in question properly. In addition, in order to determine the root meanings of the words in the Qur'an, it is necessary to carry out arrhythmic Semantic research. For this, chronological study should be done in determining the meanings attributed to the root in the Jewish holy book, the New Testament and the Quran. Thus, both root meanings will be determined and understanding of the Quran will be easier.

Keywords: Revelation, Qur'an, Tafsir, Isra'ılıyyat, Jewish Sources.

GİRİŞ

İsrâiliyat (اسرائيليات), İsrailiye kelimesinin çoğuludur. Kelimenin iştikakıyla alakalı farklı görüşler ileri sürülmüşse de¹ esasen İsrâil (יִשְׂרָאֵל /yisrâel) kelimesi İbranice asıllı olup “שָׂרָה /sârâh”² ve “אֵל /el”³ sözcüklerinden oluşan ve “Allah’la güreşen” anlamında kullanılan bileşik bir isimden türemiştir.⁴

Her ne kadar İsrâiliyat kelimesiyle ilk akla gelen Yahudi asıllı rivayetler olsa da esasen bu terim Yahudilere has olmayıp Hristiyanlık ve diğer dinlerden kaynaklı özellikle Kur'an'ın yorumunda kullanılan bilgiler mecmuasıdır. Fakat İsrâiliyat kaynaklarında daha çok Yahudilere ait bilgiler yer aldığı için tağlib yoluyla bu isimlendirmenin kullanıldığı varsayılabilir.⁵

Kur'an ilahi vahiylerin sonuncusu olması hasebiyle sık sık kendinden önceki vahiylerle atıfta bulunabilmektedir. Kur'an bazen kendinden önceki vahiylerin tahrif edilmiş kısımlarını düzeltirken⁶ bazen de orada yer alan hükümleri onaylamaktadır.⁷ Dolayısıyla Kur'anî ifadeye göre önceki vahiyler tamamen tahrif edilmiş sayılmamaktadır. Ne var ki, Müslümanlar arasında yaygın olan kanaate göre, önceki

¹ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat (Hicri 6. asrın başına kadar)*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1974), 7.

² Kelimenin sözlük anlamı “savaşmak, mücadele etmek, güreşmek, üstesinden gelmek”tir.

³ İbranicede “el” kelimesi “אֱלֹהִים /elôhîm” kelimesinin kısaltılmış halidir ve “Allah, Tanrı, Efendi, Sahip” gibi anlamlara gelmektedir.

⁴ Friedrich Wilhelm Gesenius, “Yisrael”, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament* (Michigan: Baker Books Yayınları, 1996), 370; Haim Schachter, “Yisrael”, *The New Universal Hebrew English Dictionary* (Tel Aviv: Yavneh Publishing House, 1962), 1/313; Ernest Klein, “Yisrael”, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English* (Kudüs: Carta Yayınları, 1987), 266; Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an* (Leiden: Brill Yayınları, 2007), 61.

⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 244. Ayrıca bkz: Abdulcelil Bilgin vd. (ed.), *İslam Düşüncesi Araştırmaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 49 vd.

⁶ el-Mâide 5/48.

⁷ el-Bakara 2/41, 89, 91, en-Nisâ 4/47, el-Mâide 5/48.

kitaplar ilahi de olsa, günümüzde tümüyle geçerliliğini yitirmiş sayılabilmektedir. Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerîm bu kitapların özelliklerinden veya kendisinin bu kitaplara bakışından bahsederken onun bu kanaati dile getirmediği görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, önceki ilâhî kitapları "tasdik" ettiğini ısrarla belirtmekte, bu kitapların içeriğine atıflarda bulunmakta, diğer bir deyişle yeri geldikçe bu kitapları/vahiyleri kaynak gösterebilmektedir.⁸

Kur'an'da geçen kıssalar ve önceki topluluklarla alakalı bazı olaylar aktarılırken okurun dikkatini çeken ilk şey nakledilen bilgilerin kısa ve öz olmasıdır. Buna rağmen son çağrının ilk muhatapları bu kıssalardan neyin kastedildiğini tespit etmede genelde sıkıntı çekmezler. Ancak inananların Yahudi ve Hristiyanlarla bir takım meseleleri görüştikleri de rivayetlerde açıkça yer almaktadır.⁹

Ne yazık ki son zamanlarda İsrâiliyat, lüzumsuz bir bilgi yığını olarak gözükmektedir. Hâlbuki İsrâiliyat tefsir ilminde en önemli parçalarından biridir. Bu çalışmamızda İsrâiliyat'a farklı bir açıdan bakmayı hedefledik. Ayrıca bugüne kadar ele alınmayan örnekler eşliğinde İsrâiliyat'ın önemini açıkladık. Zamanın geçmesiyle Müslümanların İsrâiliyat'la alakalı dünya bakışı değişmiştir. İlk asırlarda İsrâiliyat'a senedi açısından olumsuz bakılırken şimdiki zamanda bilgi/muhteva açısından olumsuz bakılmaktadır.

Bu çalışmada risaletten önce Hicaz sakinlerinin diğer vahiylerle vukufiyeti ve Arap halkının özellikle Yahudilik ve Hristiyanlıkla olan ilişkileri tarihi veriler yoluyla kısaca aktarılmaya çalışılmıştır.

Sonraki aşamada Hz. Muhammed dönemi ele alınmış ve onun diğer dinlerle olan ilişkileri araştırılırken önceki vahiyler üzerinden Kur'an'ı anlamaya çalışanlara karşı bazen olumlu zaman zaman da olumsuz tutumundan söz eden rivayetler tahlil edilmiştir.

İlerleyen safhada sahabenin ve sonraki neslin İsrâiliyat'a olan tutumunun nasıl olduğunu araştırılmıştır. İsrâiliyat'a olan ihtiyacın/müracaatın çokluğu ve gerekli özenin gösterilmemesi İsrâiliyat'a karşı mücadelenin başlangıcını inceleyen dördüncü bölümde söz konusu olan karşıtlığın nedenselliği üzerinde durulmuştur.

En son kısımda örnekler eşliğinde Kur'an'ı anlamak için gerçekten İsrâiliyat'a ihtiyacın olup olmadığını tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma elde edilen verilerin genel değerlendirmesiyle tamamlanmıştır.

1. Risaletten Önce Hicaz Bölgesi Halkının Dini Kültürü

İslamiyet'in doğuşundan önce Hicaz bölgesinde tek bir din hüküm sürmüyordu. Çünkü Hicaz bölgesi eskiden beri ticari ve dini açıdan önemli bir konuma sahipti. Bu bölgede ikamet eden Araplar farklı ülkelere ticaret amacıyla gitmişler, aynı şekilde

⁸ Necmeddin Gökçür, "Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi" *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/2, (Nisan 2012), 256.

⁹ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 52.

Hicaz bölgesine yakın ve uzaktan ticari ve özellikle de dini amaçla ziyaretler yapılmıştır. Hicaz halkı bu yolculuklar vasıtasıyla Putperestlik, Budizm, Zerdüştlük, Brahmanizm, Sabiilik ve özellikle de Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi diğer dinler hakkında bilgi sahibi olmuşlar, bu din ve inanışlardan etkilenmişlerdir.

Hicaz bölgesindeki inançlar arasında putperestlik yaygın olarak görülmektedir. Putperestliğin Hicaz bölgesinde yayılmasıyla ilgili olarak Peygamberimizden bir hadis nakledilmektedir. Buna göre Amr b. Luhay adında bir kişi -Huzaa kabilesinin reisi- Şam'a gitmiş, o bölgede putlara tapıldığını görüp bunun iyi olduğuna inanarak beraberinde insan suretinde kırmızı akikten yapılmış Hubel adındaki putu Hicaz'a getirmiştir.¹⁰

Kur'an, Nuh kavminin ileri gelenlerinin kendi adamlarına şöyle dediler: "Şöyle dediler: 'Sakin ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğûs'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın.'" mealinde putlarından bahsetmektedir.¹¹ Bu da bize putperestliğin Nuh kavmine kadar eskiye dayandığını göstermektedir. Ayrıca Arapların sahip oldukları bazı put isimleri de kutsal kitabımızda geçmektedir.¹² Kur'an her fırsatta putperestliğin batıl bir inanç sistemi olduğunu vurgulamaktadır. Hicaz bölgesindeki putperestlik aynı zamanda Allah'a şirk koşmak anlamına geldiğinden, onun birliğini inkâr etmek olacağından putlarla alakalı ayetlerde şiddetle karşı çıkmıştır ve reddedilmiştir.

Mecûsîler'e gelince sadece Hac 22/17. ayette kendilerinden şu şekilde bahsedilmektedir:

"Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve Allah'a ortak koşanlar var ya; Allah, kıyamet günü onların aralarında mutlaka hüküm verecektir. Çünkü Allah, her şeye şahittir."¹³

Ateşe, güneşe ve aya tapmak anlamına gelen Mecûsîliğin Irak, İran, Horasan ve Bahreyn civarında yaygın olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Mecûsîliğin ticaret ve benzeri yollarla Arap yarımadasında da var olduğu ve bazı kabileler tarafından kabul gördüğü bilinmektedir. Bununla birlikte İslam dininin ilgili bölgelere hâkim olması Mecûsîliğin Araplar arasında daha da yakından tanınmasına vesile olmuştur. Hicaz bölgesinde tanınan Mecûsîlik Kur'an tarafından batıl inanç olarak değerlendirilir.¹⁴

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Cami'u's-şâhih* (Mısır: Dâru't-Tıbaati'l-Amire, 1422/2001); "Menâkıb", 9. Muslim b. Haccâc, Ebû'l-Huseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Muslim* (Mısır: 1374/1955); "Kusuful", 9-10. "Cennet", 50-51. Ahmed b. Hanbel, *Musned* (Mısır: 1313) 2/275, 366. 3/318, 53, 374; Ebû Muhammed Abdu'l-Melik b. Hişâm, *es-Siratun-Nebeviyye* (Kahire: Daru'l-Hadis, 1995), 1/77.

¹¹ en-Nûh 71/23.

¹² en-Necm 53/19-23.

¹³ *Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009) el-Hac 22/17.

¹⁴ Mehmet Mahfuz Söylemez, "Hz. Peygamber Döneminde Mecusiler" *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu* (İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007), 383. Ayrıca bkz:

Sâbiî kelimesi Kur'an'da üç farklı ayette geçmektedir.¹⁵ Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere Sâbiîler de Araplar tarafından bilinmekteydi. Hatta peygamberimize ve inananlara "atalarının dininden çıkanlar" anlamında bu isim verilmiştir. Bu manaya göre hanif kavramıyla aynı anlama geldiği görülmektedir. Yıldızlara tapan Sâbiîler Güney Mezopotamya'da yaşamışlar böylece Araplara komşu olmuşlardır.¹⁶

Özellikle Mekke döneminde Araplar diğer dinler ve inançlarla daha çok yüz yüze gelmişler. Bu din ve inançlardan etkilenerak kabul etmişlerdir. Ticari ve dini seyahatler neticesinde diğer dinler hakkında bilgilenip kabul ettikleri gibi bu inançlara değer vermeyen, kabul etmeyen ve sadece menfaatlerini gözeten ateist Araplar da vardı. Ateist ve menfaatperest inanç akımına sahip olan bu fırkanın en önemli temsilcisi olarak âlemin bir yaratıcısının olmadığını ve ezeli olduğunu savunan Dehriyye fırkasını gösterebiliriz.¹⁷ Kur'an'ın ateistlere ve çok tanrıçılığa ne kadar karşı çıktığını birçok ayette görmemiz mümkündür.

İslam'dan önce Budizm dünyanın önemli dinlerinden biriydi. Budistlerin ticaret maksatlı Arabistan'da kurulan panayırlara geldikleri bilinmektedir. Ancak dil konusunda anlaşamamaları ve uzak ülke olmasından Kur'an'da ve hadislerde fazlaca bilgi verilmemiştir. Tavaf gibi bazı ritüelleri cahiliye Araplarınıninkilerle örtüşmektedir. İslamiyet'in gelişiyle Budistlere karşı yapılan mücadeleyi putperestlere açılan savaş içinde mütalaa edebiliriz. Ayrıca Budizm yeni doğan İslam dini ile rekabet olabilecek güce sahip değildi.¹⁸

Câhiliye dönemi olarak bilinen İslamiyet'in gelmesinden önceki dönemde Haniflerden bahsedilmektedir. Haniflerin kim olduğu ve kimlikleriyle alakalı birbirine zıt görüşlerin yer aldığını görmekteyiz.¹⁹ Belki söz konusu görüş kargaşası Elif Arslan'ın doktora tezinde savunduğu fikri destekleme niteliğindedir.²⁰ Bütün bu

İbrahim Medkûr, "Mecûs" *el-Mu'cemü'l-vecîz* (Mısır: Talim ve Terbiye Bakanlığı Özel Baskı, 1994), II/1035; Şinasi Gündüz, "Mecûsîlik" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/279 vd.

¹⁵ el-Bakara 2/62. el-Maide 5/69. el-Hac 22/17.

¹⁶ İsmail Cerrahoğlu, "Kur'an-ı Kerim ve Sâbiîler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962) 103. Şinasi Gündüz, "Kur'an'daki Sabiilerin Kimliği Üzerine Bir Tahlil ve Değerlendirme" *Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, (Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992), 43. Şinasi Gündüz, "Sâbiîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/341-344.

¹⁷ Hayrani Altıntaş, "Dehriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/107.

¹⁸ Hasan Tevfik Marulcu, "Enbiyâ 21/30 Bağlamında Kelâm-Belâgat İlişkisi -Ateizm ve Deizme Bir Reddiye", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/31 (Haziran 2018), 321-323; Günay Tümer, "Budizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/352-360.

¹⁹ Şaban Kuzgun, "Hanîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/33-39.

²⁰ "Hnf kökünün Hz. İbrahim'le ilgisi ise inançlarını reddetmesi sebebiyle, içinde yaşadığı toplumun kendisini "yoldan çıkmış, sapkın" yani "hanîf" olarak nitelemesidir. Böylece Hz. İbrahim'e sıfat olan bu kelime, zamanla anlam iyileşmesine uğramıştır." Konuyla

tartışmalara girmeden sadece belirtmek isteriz ki genel kabule göre Câhiliye döneminde Hanifliğin var olduğu kabul edilmekte ve tek tanrıcılık akidesine dayanan bir inanç sistemine sahip olduğu söylenmektedir.²¹

Hristiyanlık Hz. Muhammed'in peygamberlik döneminde en hâkim olan dinlerden birisiydi. Mensuplarının sayısı oldukça çoktu. Kur'an'da hem Hristiyanlar hakkında hem de inançlarıyla alakalı bilgilerin çok olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an, Hristiyanlığın teolojisine karşı çıkmakla beraber Müslümanlara diğer dinler arasında sevgi bakımından en yakın din olduğunu beyan eder.²²

Kur'an nüzul dönemindeki Yahudilerden bahsederken onların ahlaki davranışlarını, sosyal statülerini ve Müslümanlarla olan ilişkilerini açıkça dile getirir. Bu durum Müslümanların onlara karşı takınmaları gereken tavrı belirlemede önemli bir role sahiptir. Ayrıca Kur'an İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerin kıssalarını ve onlara yapılan muameleyi sonradan gelenlere ibret olması yönünden dile getirir. Bununla beraber yer yer inançlarından, onlara gönderilen kutsal kitaplardan/vahiylerden de söz etmektedir.²³

Hicaz bölgesinde Arapların Yahudilerle İslamiyet'ten önce de sonra da yakından ilişkileri olmuştur. Birbirlerini, din ve kültürlerini iyi tanımaktaydılar. Bazen söz konusu ilişkilerin Kur'an'a yansıdığını görmekteyiz. Her ne kadar İslamiyet'in başlangıç noktası olan Mekke'de Yahudiler çok az olsa da Mekke dini ve ticari münasebetlerle sık sık uğradıkları bir merkez olmuştur. Medine'de ise durum farklıydı. Hz. Muhammed Medine'ye göç ettiğinde nüfusunun neredeyse yarısını Yahudiler oluşturmaktaydı.

Yahudilerin Hicaz bölgesine ilk yerleşimi hakkında farklı görüşler ileri sürülse de anlaşılın odur ki onlar Hz. Muhammed'in peygamberliği döneminden yüzyıllar önce bu bölgeye yerleşmişlerdir. Araştırmacıların verilerine göre Yahudiler uzun zaman dilimi içerisinde Arap kültürünü özümsemiş ve benimsemişlerdir. Bununla beraber aynı şekilde Araplar da farkında olsalar da olmasalar da Yahudiliği kendi kültürlerine dâhil etmişlerdir. Bu hakikati Reuven Firestone şu şekilde dile getirmektedir:

"...Kitab-ı Mukaddes merkezli birtakım efsane, fikir ve şahsiyetler İslam öncesi Arabistan'a nüfuz eden Yahudi kültürü karışımının derin örnekleridir. Bölgede yaşayan Yahudi ve Hristiyanlar arasında dolaşan Kitab-ı Mukaddes'e dayalı

alakalı bkz. Elif Arslan, *Vahiy Sürecinde HNF kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 211-216, 240. Mürsel Ethem vd., *Kur'an ve Anlam* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 27.

²¹ Hasan Kaplan, "Bir İnanç Aşaması Olarak Haniflik", *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/10, (Mart 2017), 8.

²² Maide 5/82. Mustafa Sinanoğlu, "İslam Kaynaklarına Göre Hristiyanlık" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/364-368.

²³ Ömer Faruk Harman, "İslam Kaynaklarına Göre Yahudilik" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/226-232.

hikâyeler, doğal ve rahat bir şekilde Kitab-ı Mukaddes'e aşına olmayan komşuları arasında yayıldı. Ticaret fuarlarında, aşiret ve bölgesel toplantılarda ve kutlamalarda tekrar tekrar anlatılan bu hikâyelerin büyük çoğunluğu Kitab-ı Mukaddes metinlerinin sözlü Midraşik yorumlarından neşet etmekteydi..."²⁴

Bu ve buna benzer ifadeler Arapların diğer dinlere ve özellikle Kitab-ı Mukaddes'e ne derecede hâkim olduklarını göstermektedir. Arapların bu bilgisinden dolayı Kur'an'da geçen bazı olayların, deyimlerin ve özellikle kıssaların çok kısa ve öz bir şekilde aktarıldığını söyleyebiliriz. Nitekim sözlü kültürde zaten muhatabın konuya vâkıf olmasından dolayı -malumu ilam olacağından- tekrardan kaçınılması için ilgili konunun ana hatlarının veya belli bir pasajının zikredilmesi yeterli görülmektedir. Aksi halde konuya hiç vakıf olmayan birisine ilgili konunun sadece bir kısmının ibret/ders alması için dile getirilmesi, yanlış ya da eksik bir algılamaya yol açacağı yüksek bir ihtimaldir.

2. Kur'an'ın İsrâiliyat'la İlgili Tutumu

Kur'an inananlardan önceki milletleri doğru bir şekilde analiz etmelerini ve gereken dersleri çıkarmalarını istemekte inananların ibret alabilmeleri için önceki toplumlardan ve onlara gönderilen peygamberlerden özetle söz etmektedir. Zaten Kur'an'ın anlatım özelliklerinden birisi de kendinden önceki olayları ve kıssaları özet bir şekilde aktarmasıdır. Aktarılan bilgiler birkaç sebepten dolayı ayrıntılı geçmemektedir. Biz burada sadece iki ana sebebe yer vermek istiyoruz:

2.1. Kur'an'ın Sözlü Hitap/Metin Olması

Hatırlatmak gerekir ki Kur'an sözlü bir hitap/metin olarak 23 sene içerisinde peyderpey nazil olmuştur. Kur'an'ın dil özelliği, alışık olduğumuz yazılı hitap/metin değil sözlü hitap şeklindedir. Kısaca açıklamak gerekirse; eğitim hayatında, eserlerde ve tamamen yazıda kullanılan dile yazılı hitap/metin denir. Yazı dilinde anlam genelde okuyucudan bağımsızdır ve dolayısıyla metinde kastedilen anlam tamamen cümlelere bağlı kalmaktadır. Anlatılmak istenilen mana mantıksal dizgiyi takip etmek zorunda, bir bütünlük içerisinde olmalıdır. Böylece yazılı metinde bütün yük metnin omuzlarındadır. Fakat Kur'an'ın en önemli özelliklerinden birisi onun sözlü hitap oluşudur. Sözlü bir metinde dinleyici muhatap durumundadır. Sözlü hitabın oluşumu ve teşekkülünde muhatap dikkate alınır. Bu ise şu anlama gelmektedir: "Sözlü metinde anlam genellikle ibarenin sınırlarını aşmaktadır."²⁵

²⁴ Reuven Firestone, "İslam'ın Teşekkül Döneminde Yahudi Kültürü", çev. Ertuğrul Döner & Ahmet Rifat Geçioğlu, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 14/3 (2014) 197-198.

²⁵ Bu konu ile alakalı daha geniş bilgi için bkz. Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2015), 3-9. Düccane Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı Hermenötik Bir Deneyim* (İstanbul: Tibyan yayınları, 1995), 117-125; Mürsel Ethem, *Rusça Kur'an-ı Kerim Çevirileri (Tanıtımı ve Analizi)* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi, 2017), 182. Ayrıca Akdemir'in "Son Çağrı Kur'an" mealinin giriş kısmına bakılabilir.

Bu açıdan, Kur'an'ın nazil olduğu dönemdeki muhatap ister inanan ister inanmayan olsun Kur'an'da geçen konulara önceden vakıf olduğu için anlama sıkıntısı çekmemektedir. Risalet döneminde Kur'an'ın muhtevasını anlama hususunda genel olarak bir sıkıntının yaşanmadığını görmekteyiz. Her ne kadar Kur'an'da bazen inanmayan muhatapların anlamadıkları hususlar dile getirilse de bu durumun onların alayvari tutumlarından ve tebliğden rahatsız olmalarından kaynaklandığını söylememiz mümkündür.²⁶

2.2. Muhatabın Önceki Vahiylere Tanık Olması

Daha önce de aktarıldığı gibi, Kur'an'ın nüzul dönemindeki muhatap İslamiyet gelmeden önce farklı yollarla ve vesilelerle Kur'an'da anlatılan olayları ve kıssaları duymuştu. Belki de o günkü muhatapların hepsi Kitab-ı Mukaddes merkezli anlatımlara aynı seviyede hâkim değillerdi. Fakat genel olarak Kur'an'ın nüzul dönemindeki bütün muhatapların Kur'an'da geçen olay ve kıssalara hâkim olduklarını, anlamada ciddi bir sorun yaşamadıklarını söylemek mümkündür. Kanaatimizce Kur'an'da geçen kıssaların çok kısa ve öz aktarılmasındaki ana sebep budur.

Kur'an'da zikri geçen kıssa ve hikâyeler kişisel anlatımlarla özel bağlamlara uygun bir şekilde gelişmiş, kişiden kişiye, bir yerden başka bir yere nakledilmiş, böylece yerel geleneklere uygun formlar haline dönüşmüştür. Bu hikâyelerin büyük çoğunluğu, onları nakleden Yahudi ve Hıristiyanlar gibi, "Araplaşmış" ve yerel bölge ve halk bilgisi gelenekleri ile birbirine karışmıştır. Sonuç olarak eşsiz Arap efsaneleri hem yerel geleneği hem de Kitab-ı Mukaddes merkezli anlatımları yansıtmaya başlamıştır. Ayrıca bu anlatıların bazıları İslam dini medeniyeti içerisinde özümsemiş, ayrıca İslamlaşmış bazı malzemeler tekrar Yahudi edebi metinleri içerisinde kendine yer bulmuştur. Bu durum ise bize Araplarla Yahudilerin birbirlerinden ne derecede etkilendiklerini açıkça ortaya koymaktadır.²⁷

Yukarıda zikredilen hususlar nazar-ı dikkate alınca Kur'an-ı Kerîm'in, kendini, kendinden önceki vahiylere onaylayıcısı (musaddık), hatta daha da önemlisi koruyucusu (müheymin) olarak takdim etmektedir. Bununla beraber Kur'an'ın aynı zamanda önceki vahiylere bir kısmının tahrife tabi tutulduğu uyarısını da aklımızdan asla çıkarmamalıyız.²⁸

3. Risalet Dönemi ve İsrâliyat

Hız. Muhammed'in ilk risalet yıllarına denk gelen Mekke'de Yahudiler bulunmamaktaydı veya sayıları yok denilecek kadar azdı. Fakat bu durum Mekke'de ikamet eden halkın Yahudilikten habersiz oldukları anlamına gelmemektedir. Ticari

²⁶ Hud 11/91.

²⁷ Firestone, "İslam'ın Teşekkül Döneminde Yahudi Kültürü", 197-198.

²⁸ Maide, 5/48. Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz: Salih Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017), 43-59, 91.

ve dini sebeplerden dolayı hem Yahudiler Mekke'ye geldiklerini hem de Mekke halkının Yahudilerin ikamet ettikleri bölgelere gittiklerini görmekteyiz.

Mekke döneminde Hz. Muhammed'in müşriklerle olan mücadelesi Ehl-i kitapla iletişime geçmesini ciddi anlamda olumsuz etkilemiş ve sadece birkaç kez görüşme fırsatı vermiştir. Medine'de Yahudilerin sayısının çok olduğunu bilmekteyiz.²⁹ Aktarılan tarihi bilgilere göre Yahudiler bir taşkınlık ve fitneye yol açmadıkları müddetçe Hz. Muhammed'in onlara olan tavrının olumlu olduğunu görmekteyiz. Fakat yine aynı kaynaklardan öğrendiğimiz gibi Yahudiler farklı komplo ve ihanetlerinden dolayı Medine'den sürgün edilmişlerdir.³⁰

Yeri geldikçe farklı dini konularla alakalı bilgi öğrenmek için Hz. Muhammed'in yanına uğrayan Yahudileri de peygamberimiz Beytül-Midras'da kendilerini farklı sebeplerden dolayı ziyaret ettiği aktarılmaktadır.³¹ Ayrıca Hz. Muhammed'in ahabına da İsrailoğullarıyla ilgili rivayetleri aktardığı belirtilmektedir. Söz konusu görüşmelerde genelde, ahlak, tevhit, ahiret inancı, Allah'a itaat ve Allah'ın merhameti ana konular olmuştur.³²

Hz. Muhammed'in Kitab-ı Mukaddes merkezli kıssaları aktarması bizlere açıkça şunu göstermektedir: Hz. Muhammed'in bunları nereden ve nasıl öğrendiği bir yana Allah'ın son peygamberi kıssaları çok iyi bildiği ve gerekli durumlarda etrafında bulunanlara ayrıntısına kadar anlatabilecek bilgiye sahip olduğu sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır. Hz. Muhammed'in bunları ihtiyaç duyduğunda kullanması da bizleri söz konusu olan kıssaların kullanımı ve gerektiği zaman istifade edilmesinde caiz olduğunu ortaya koymaktadır.³³

Yukarıda anlatılan bilgiler dikkate alındığında Hz. Muhammed'in İsrâiliyat denilen bilgilere hâkim olduğunu ve icap ettiği durumlarda rahatlıkla etrafındaki inananlara anlatabildiğini görmekteyiz. Bundan hareketle, Uzun'un tespitine göre, Hz. Muhammed'in İsrâiliyat'a olan bakışının olumlu olduğunu, bu bilgileri, hepsini olmasa da, tasvip ettiğini söylememiz mümkündür.³⁴

4. Sahabe-i Kiram'ın İsrâiliyat'la İlgili Tutumu

Sahabe döneminde Kur'an'ı anlamak için İsrâiliyat'a fazla müracaat edilmediği dile getirilmektedir. Bu bilgi doğrudur. Nitekim Kur'an vahyinin direkt muhataplarının buna ihtiyaç da duymadıklarını görmekteyiz. Bunun ana

²⁹ Beni Kurayza, Beni Nadr ve Benî Kaynuka kabilelerin Medine'de ikamet ettiklerini tarih kaynaklarımızda yer aldığını bilmekteyiz.

³⁰ Uzun, "Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı", 286.

³¹ Uzun, "Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı", 194.

³² Ahmet Önkal, "Beytülmidras", DİA, İstanbul: 1992, VI, 95; Nihat Uzun, "Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2015), 18-27.

³³ Uzun, "Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı", 287 vd.

³⁴ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz: Uzun, "Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı", 301 vd.

sebeplerinden biri, daha önce de değinildiği gibi, nüzul dönemindeki muhataplar zaten Kur'an'da geçen kıssa ve olayları Yahudi ve Hıristiyanların Kitab-ı Mukaddes merkezli hikâyelerini duymuş olmalarıdır. Belki de sahabenin ihtiyaç duyduğu şey Kur'an'da ayrıntıya girilmeyen kısımların vahiy veya Hz. Muhammed tarafından onaylanması veya reddedilmesinin açık bir şekilde bildirilmemesiydi.

Aktarılan rivayetlere göre sahabenin nadiren de olsa özellikle Ehl-i Kitap'tan İslamiyet'i kabul edenlerden bilgi sorduklarını ve Kur'an'ın açıklık getirmediği kısımları merak ettiklerini görmekteyiz.³⁵ Konuyla alakalı Zehebî'nin aşağıdaki açıklamasına yer vermek istiyoruz:

Sahabe döneminde tefsirin dördüncü kaynağı Ehl-i Kitap'tan olan Yahudi ve Hıristiyanların Kitab-ı Mukaddes'idir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in özellikle peygamber kıssaları başta olmak üzere Tevrat'la örtüştüğü bazı konular vardır. Ayrıca Kur'an'da aktarılan bilgiler, Tevrat'ta anlatılan bazı geçmiş halklarla alakalı bilgilerle örtüşmektedir. Yine Kur'an, İncil'de anlatılan Hz. İsa'nın doğumu ve mucizeleri gibi konuları da içermektedir.³⁶

Zehebî'nin ifadesinden de anlaşılacağı üzere Sahabenin nadiren de olsa Kitab-ı Mukaddes'e müracaat ettikleri açıkça görülmektedir.

Tefsir usulü kitaplarında sahabenin tefsir özelliklerinden bahsederken dördüncü sırada Kitab-ı Mukaddes'in yer aldığını görmekteyiz. Bu durum ise İsrâliyat'ın o günkü insanlar için nasıl bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Burada bir konuya tekrar dikkat çekmek isteriz. Bazı tefsir usulü kaynaklarında gördüğümüz Kur'an kıssalarının özellikleri ile ilgili şu maddeler sıralanmıştır:

- a. "Yusuf Kıssası hariç hiçbir kıssanın bir bütün olarak verilmemesi",
- b. "Kıssalarda zaman, mekân ve şahıslara her zaman rastlanmaması",
- c. "Kur'an'ın kıssayı hangi maksatla zikretmek istiyorsa hadisenin sadece o miktarını vermesi",
- d. "Kur'an'ın kıssalarda tasarruflarda bulunması yani tarihi seyir içerisindeki olayların akışını ön planda tutmayıp, çoğu zaman tarihi akış sıralarını ihmal etmesi ve bazen de gayeye hizmet etmeyen detayları hafızetmesi".³⁷

Yukarıda zikredilen ve benzeri maddelerde belirtilen hususlar toplu halde ele alınıp üzerinde düşünüldüğü zaman şöyle bir sonuç elde edilebilir: Söz konusu olan kıssalar zaten muhataplar tarafından önceden bilindiği için Kur'an'da geçen kıssalar ilk kez anlatılıyor değildir. Kıssanın verilmek istenen mesajla ilgili bölümünün

³⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2014), 30. İsmail Çalışkan, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Bilay Yayınları, 2019), 59.

³⁶ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mus'ab bin Umeyr Yayınları, 2004), 1/47.

³⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 172. Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 213-215. Ayrıca bkz.: İsmail Çalışkan, *Tefsir Usulü* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 131-135.

mücmel olarak aktarılmasıdır. Ayrıntıya girmeden ulaştırılmak istenen mesajla ilgili kısmı işaret edip geçmektedir.

Ayrıca belirtmede fayda vardır ki bazı tefsir usulü kitaplarında kıssaların özellikleri dile getirilirken “Kur’an Araplar arasında yaygın olarak bilinen kıssalara yer vermiştir. Çünkü vasıtalar bilinenlerden seçilmedikçe, hedeflere yönlendirmek zorlaşır”³⁸ gibi ifadeler de yer verilmektedir. Kur’an bilgi yüklü bir ansiklopedi değildir. Bu açıklama zaten bizim bu bölümde ve hatta bu çalışmamızda savunduğumuz fikri destekler mahiyettedir.

5. İsrâiliyat’a Karşı Alınan Olumsuz Tutumların İlk Emareleri

İlk önce belirtmek gerekir ki Hz. Muhammed’den aktarılan rivayetler dikkate alınınca kısmî olarak İsrâiliyat’a karşı çıktığını görmekteyiz. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki karşı çıkma daha çok stratejiktir ve o dönemdeki Müslümanların kimliklerinin oluşması için böyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Hz. Muhammed’in İsrâiliyat’a izin verdiğini veya bu konuda inananları serbest bıraktığını görmekteyiz. Yani başlangıçta yasaklandığını daha sonra ise cevaz verildiğini görmekteyiz.³⁹

Daha önce de belirtildiği gibi sahabe ve onları izleyen ilk iki nesil tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn, İsrâiliyat’ı bütün özgüvenleriyle kullanmışlardır. Bu konuda herhangi bir sakınca ve beis görmemişlerdir. Sahabe ve sonraki neslin İsrâiliyat’ı bu şekilde kullanmaları son dönem ilim adamlarının eleştirilerine yol açmıştır. Fakat sahabe cerh ve tadil açısından udul/adalet sıfatına haiz olduklarından eleştirilmemişlerse de tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn onlar kadar şanslı sayılmazlar. Gerçi tâbiîn neslinin hayırla yâd edilmeye çalışıldığı dikkate alınırsa tebeu't-tâbiîn tabiri caizse günah keçisi olmuşlardır.⁴⁰

İsrâiliyat kelimesinin ilk dönemlerde olumlu anlamda kullanıldığını, en azından olumsuz anlamda kullanılmadığını görmekteyiz. İsrâiliyat’ın gereksiz ve değersiz bir bilgi birikimi olduğu algısının daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığını görmekteyiz. İsrâiliyat’a karşı ilk olumsuz ve tamamıyla karşı çıkılması tutumu İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve onun öğrencisi olan İbn Kesîr’e (ö. 774/1373) atfedilmektedir.⁴¹ Bu görüş haklı bile olsa ilgili âlimlerin bu görüşlere sahip olmalarında daha önceki âlimlerin etkilerinin olduğunu belirtmek gerekir.

Mürûcû’z-zeheb adlı eseriyle tanınan tarih ve coğrafya âlimi Mes’ûdî’nin (ö. 345/956) İsrâiliyat rivayetlerine bütünüyle karşı çıkmada önemli bir role sahip

³⁸ Demirci, *Tefsir Usulü*, 214.

³⁹ Uzun, “Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı”, 287 vd.

⁴⁰ Mustafa Öztürk, “Kur’an Kıssaları Bağlamında İsrâiliyyât Meselesine Farklı Bir Yaklaşım -Tefsirde İsrâiliyyât Karşısı Söylemin Tahlil ve Tenkidi”, *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (2014), 52.

⁴¹ İbrahim Hatiboğlu, “İsrâiliyyât” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/195-199. Abdulhamit Birişik, “İsrâiliyyât” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/199-202.

olduğunu söylememiz mümkündür. Mes'ûdî'nin İsrâiliyat rivayetlerine karşı çıkması ile modern dönemdeki karşı çıkma arasında farkların bulunduğunu da hemen belirtmek gerekir. Nitekim Mes'ûdî İsrâiliyat'a karşı sergilediği olumsuz tavrın ana sebebi "İsrâiliyat'ta aktarılan bilgilerin senetsizliğinden" daha doğrusu söz konusu olan rivayetlerde yer alan "senet zincirindeki muğlaklık"tan dolaydır. Hâlbuki modern dönemde İsrâiliyat'a olan olumsuz tavrın ana sebebi aktarılan rivayetin senedi değil muhtevasıdır. Her ne kadar Mes'ûdî İsrâiliyat rivayetlerini toptan reddetmese de onlara mesafeli durulması ve her aktarılan bilgiye güvenilmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Denebilir ki Mes'ûdî söz konusu fikirleriyle daha sonraki ulemanın yönünü belirlemede ve İsrâiliyat kelimesinin olumsuz manada bir terim olmasında önemli bir rol oynamıştır.⁴² Mes'ûdî'nin ardından Eş'arî kelâmcısı, fakîh ve mutasavvıf Gazzâlî (ö. 505/1111), Endülüslü fıkıh âlimi ve muhaddis Turtûşî (ö. 520/1126), Turtûşî'nin öğrencisi olan Endülüslü fakih ve muhaddis Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ve Hanbelî âlimi, müfessir Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) gibi isimler İsrâiliyat teriminin oluşumunda önemli katkıları olmuştur.⁴³

6. Kur'an'ı Anlamada İsrâiliyat'a İhtiyaç Var mıdır?

Yukarıdaki bölümlerde de ele alındığı gibi "Kur'an'ın sözlü metin olması" ve "nüzul dönemindeki muhatapın önceki vahiylerle tanık olması" gibi sebeplerden dolayı her ne kadar Kur'an'ın ilk muhatapları çok fazla ihtiyaç duymamış olsalar da artık günümüzde Kur'an'ı anlamada İsrâiliyat'a ihtiyaç vardır diyebiliriz. Özellikle Kur'an'da geçen kıssaların, kıssalarda geçen bazı deyim ve kavramların anlaşılması için önceki ilahi metinlere vakıf olmak gerekir. Ayrıca nüzul döneminde Ehl-i Kitap tarafından kullanılan bazı ifade ve tabirlerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için yine ilgili din mensuplarının hem kutsal metinlerini hem de onların kültürlerini iyi bilmek gerekir.⁴⁴ Kitab-ı Mukaddes metinlerinin nüzul dönemine göre daha eski olması sebebiyle Kur'an kavramlarının anlamlarını tespit etmede önemli bir rolü vardır. Son olarak da dilin dinamik ve canlı olma yapısını dikkate aldığımızda Kur'an'da geçen sözcüklerin tarihi seyir içerisinde kazandığı anlamların kronolojik tespitinde de Kitab-ı Mukaddes'in dili başta olmak üzere Sami Dilleri bilmek elzemdir.

Bu bölümde örnekler eşliğinde ilk önce Kur'an'da zikredilen kıssaların anlaşılmasında İsrâiliyat'ın öneminden bahsedeceğiz. Daha sonra İsrâiliyat'ın Kur'an'da aktarılan bazı deyim ve kavramların anlamlarının tespit edilmesindeki

⁴² Roberto Tottoli, "İslâmî Literatürde İsrâiliyyât Teriminin Kökeni ve Kullanımı" Çev. Mesut Kaya, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 10/2 (2010), 202-203; Öztürk, "Kur'an Kıssaları Bağlamında İsrâiliyyât Meselesine Farklı Bir Yaklaşım -Tefsirde İsrâiliyyât Karşısı Söylemin Tahlil ve Tenkidi", 17-18.

⁴³ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz: Ertuğrul Döner, İsrâiliyyât Kavramının Oluşum ve Olgunlaşma Süreci, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (2015), 9.

⁴⁴ Bu çalışmamızda söz konusu olan ifade ve tabirlere yer veremeyeceğiz. Fakat konuyla alakalı örnekler için şu çalışmaya bakılabilir: Mürsel Ethem, *Kur'an'da İbranice Kelimeler (Mühezzeb Bağlamında Eleştirel Bir İnceleme)* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017), 141.

rolünü aktaracağız. Son olarak da kısaca sözcüklerin dinamizminden bahsederek Kur'an'da geçen bazı anahtar kavramların nüzul dönemindeki manalarının açığa çıkarılmasında önceki vahiylerin konumunu tespit edeceğiz.

6.1. Kıssalar

İnsanların ibret almaları için Kur'an'ın yer yer kıssalara yer verdiğini görmekteyiz. Yine bilindiği üzere Kur'an'da yer alan kıssaların ana özelliklerinden birisi ve belki de en önemlisi kısa ve öz olmasıdır. Kur'an'da yer verilen kıssaların sadece maksada hizmet eden kısımlarının kısa ve ana hatlarıyla zikredilmesi nüzul dönemindeki muhataplar için oldukça anlaşılır olmasına rağmen günümüz muhataplarının anlamakta zorlandıklarını söylememiz bir abartı olmasa gerektir. Nitekim günümüz muhataplarının ayetlerin iniş sebeplerini, o dönemdeki kültürü ve sosyolojik yapıyı ve önceki ilahi vahiylerin içeriğini yeterince bilmediği müddetçe Kur'an mesajını yanlış anlama sorunuyla karşı karşıya kalacağını söyleyebiliriz.

Kur'an'da özetle anlatılan bazı kıssaların ayrıntısını Kitab-ı Mukaddes'te bulmamız mümkündür. Kur'an, kendinden önceki vahiylerde tahrife uğramış kıssaları düzeltmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, Kur'an'da yer verilen kıssalar muhatapları tarafından bilindiği için sadece hedefe hizmet eden pasajlar zikredilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'daki kıssaları ilk defa anlatılan kıssalar gibi düşünmek doğru değildir.

Yukarıda anlatılanlardan hareketle diyebiliriz ki Kur'an'da geçen kıssaların daha iyi ve daha sağlıklı bir şekilde anlaşılması için önceki vahiylerle vakıf olmak gerekmektedir. Kanaatimizce söz konusu vukufiyet bazı müfessirler ve Kur'an çevirmenleri tarafından hakıyla sağlandığı için Kur'an'daki kıssaları ve önceki milletlere atfedilen olayları farklı ve kanaatimizce çoğu zaman da daha başarılı bir şekilde algıladıklarını söyleyebiliriz.⁴⁵

Burada bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz. Önceki vahiylerde kıssaların, genellikle, kronolojik bir bütünlük içerisinde aktarıldığı herkesin malumudur. Fakat aynı kıssalar Kur'an'ın farklı yerlerine serpilmiş ve kronolojik sürecine göre aktarılmamıştır. Hemen belirtmek gerekir ki Kur'an'ın bu yöntemi seçmesinde birçok hikmetin bulunmasıyla beraber bize göre söz konusu yöntemin asıl sebebi, muhatabın dikkatini çekmektir. Böyle bir yöntem nüzul döneminde konuya vakıf olan muhatabı tarafından gayet doğal karşılanmış ve dolayısıyla hiç kimse tarafından yadırganmamış ve bir kusur olarak da algılanmamıştır.⁴⁶

Burada sadece bir örnekle yetinmek istiyoruz. Yunus Kıssası hem Kur'an'da hem de önceki vahiylerde anlatılmıştır. Hz. Yunus'un kıssası Tanah'ta Neviim/Peygamberler kısmında "Yona /Yunus" isimli bölümde bir bütün olarak yer almaktadır. "Yona /Yunus" toplam dört bölümden oluşmakta ve Hz. Yunus'un

⁴⁵ Burada örnek olarak İzzet Derveze, Muhammed Esed, Muhammed Hamidullah, Salih Akdemir, Mustafa Öztürk gibi isimler zikredilebilir.

⁴⁶ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz: Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 43.

kıssasını kronolojik bir sıra içinde bütün ayrıntılarıyla beraber arz etmektedir. Kur'an'da, Hz. Yunus'la alakalı ayrıntılı bilgi verilmese de altı farklı ayete serpilmiş ve hedefe hizmet eden en önemli kısımları aktarılmış vaziyettedir. Tanah'ta ve Kur'an'da geçen kıssalar karşılaştırıldığında "Sinoptik tablonun Yahudi Kutsal Kitabı'nda geçen Hz. Yunus Kıssası ile Kur'an'da anlatılan kıssanın birbiriyle tamamen örtüştüğünü" söylemek mümkündür.⁴⁷

İzzet Derveze, Sâffât suresinin 139-148. ayetlerini yorumlarken Yunus Kıssası'nı Kutsal Kitap ve Kur'an-ı Kerim'de karşılaştırır ve genel olarak bir uyum içinde bulunduğunu vurgular. Bununla beraber Yaktîn ağacının var edilmesinin gayesindeki farklılığa "Allah bu kıssada ağacı Yunus'u balığın karnından çıktıktan sonra kendisini korumak için değil, bilakis sınamak için yaratmıştır" şeklinde dikkat çekmektedir.⁴⁸

Akdemir, Yunus Kıssası'nı sinoptik karşılaştırma neticesinde aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Müfessirlerimiz, genelde, Yunus Peygamberin, balığın karnından çıktıktan sonra, tanrı tarafından Ninova'ya peygamber olarak gönderildiğini söylerler... Oysaki Kur'an açıkça, görevini terk edip kaçarken onun peygamber olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹ Kur'an'da Hz. Yunus'un, şehrin kırk gün içinde yıkılacağını haber vermek üzere Ninova'ya tanrı tarafından ikinci kez gönderilmesi hadisesi yer almaz. Ancak, Ninovalılar'ın, azap geleceği sırada iman etmeleri üzerine, Yüce Allah'ın onları cezalandırmaktan vazgeçmesi ile ilgili Kur'an ayetleri bu ikinci uyarıyı içermektedir.⁵⁰

Ayrıca Akdemir'in tespitine göre Hz. Yunus'un öfkesi balığın karnında değil Allah'ın Ninova halkını cezalandırmaktan vazgeçmesinden kaynaklanmaktadır. Yine Keneot'nun yaradılışı, Hz. Yunus'un balığın karnından ıssız bir sahile atıldığında değil Hz. Yunus'un ikinci kez Ninova halkını uyardıktan sonra olup biteni izlemek için şehir dışına çıkıp kendisine bir çardak yapması dönemine denk gelmektedir.⁵¹

Yukarıda ele alıp özetle aktarmaya çalıştığımız Yunus Kıssası örneği bize açıkça göstermektedir ki Kur'an'da geçen kıssaların anlaşılmasında önceki vahiylerin bilinmesi yararlıdır. Kıssaların anlaşılmasında İsrâliyat'ın öneminden bahsederken bir daha vurgulamak isteriz ki örneğin Ashâb-ı Kehf'in yanında bulunan köpeğin renginden/cinsinden ve yaşından bilgi içeren malumatlar bizleri de kökten

⁴⁷ Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 86.

⁴⁸ İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-hadis* (Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 1964), 4/230-231.

⁴⁹ Sâffât 37/139-148

⁵⁰ Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 87.

⁵¹ Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 86. Söz konusu kıssanın ayrıntıları ve yorumları için bkz: Ahmet Özdemir, *Vahiy Sürecinde Yunus Peygamber Kıssası*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 25. Mursal Atamov, *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisininin Oluşturulmasına Katkı)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 188.

ilgilendirmemektedir. Fakat Hz. Yunus'la alakalı kıssada da olduğu gibi, Kur'an'da farklı ayetlere serpiştirilmiş kıssaları bir yapboz gibi bir araya getirmeye çalıştığımızda İsrâiliyat'ın önemli bir yere sahip olduğunu görebiliriz.

Burada Aydemir'in "Tefsirde İsrailiyyat (Hicri 6. Asrın Başına Kadar)" isimli çalışmasında birçok peygamberden örnek vererek karşılaştırma yaparken Hz. Yunus'un kıssasına değinmemesi dikkati caliptir.⁵² Gerçi bu çalışmayı hazırlarken araştırdığımız diğer kaynaklarda da, birkaç istisna hariç, Yunus Kıssası'na rastlamadık.

6.2. Deyim ve Terimler

Kur'an vahyi insanlığa gönderilirken kendinden önceki vahiylerin tahrif edilmiş kanunlarını düzeltmekle beraber tahrife maruz kalmayan kısımlarını da onayladığı bilinen bir gerçektir. Kur'an'ın sergilediği bu tavrın İsrâiliyat'a müracaat etme hususunda önemli bir delil olduğunu ve cevaz verdiğini belirtmemiz gerekir.⁵³

Kur'an'ın kendinden önceki milletlerden söz ederken bazen onların kullandıkları ifadelerle, deyim ve tabirlere de aynen yer verdiğini görmekteyiz. Belki de Kur'an aktarılan olayla alakalı bilginin ve tasvirin daha canlı ve daha etkili olabilmesi için böyle bir yönleme başvurmuştur. Söz konusu olan aktarımların sağlıklı kavranabilmesi için İsrâiliyat'a ihtiyaç duyulduğunu düşünmekteyiz.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bir örnek vermek istiyoruz. Allah ile Yahudiler arasında yapılan anlaşma Bakara 93. ayetine konu olmuş ve bu durum şu şekilde aktarılmıştır:

Biz o zaman, Sina Dağı'nı üzerinize şahit tutarak, "Size emanet ettiğimiz şeye (bütün) gücünüzle sarılın ve ona kulak verin!" (diyerek) sizden kesin bir taahhüt almıştık. (Bütün bu hatırlatmalara rağmen) onlar; "Dinledik, ama itaat etmiyoruz!" derler. Zira hakikati reddetmeleri yüzünden bunların kalplerini (altın) buzağı sevgisi kaplamıştır. De ki: "Ne kötü (şu) inancınızın sizi yönelttiği (şey)! Eğer gerçekten bir şeylere inanıyorsanız."⁵⁴

Kur'an'da anlatılan bu anlaşma ile Tevrat'ın Yasa'nın Tekrarı bölümünde ayrıntılı bir şekilde dile getirilen anlaşmaya atıfta bulunduğu aşikârdır.⁵⁵ Daha önce de dediğimiz gibi, Kur'an'ın üslup özelliklerinden birisi aktardığı olaylarda, bazen, Bakara suresi 93. ayette olduğu gibi, deyim ve ifadeleri aynen aktarmaktır. Aynen aktarılan ifade Kur'an'daki "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" /semi'nâ ve asaynâ" dır. İbranice söz konusu ifade "וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ" / ve şâma'nû ve âsînû" şeklindedir. Kur'an ve Tanah arasındaki fark

⁵² Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrailiyyat (Hicri 6. asrın başına kadar) (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1974), 297-380.

⁵³ el-Bakara 2/41, 89, 91, 97, 101. Ali İmran 3/3, 50. en-Nisa 4/47. el-Maide 5/46, 48. el-En'am 6/92, el-Fatır 35/31. el-Ahkaf 46/12, 30. es-Saf 61/6.

⁵⁴ *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit. Koytak & Ahmet. Ertürk (Ankara: İşaret Yayınları, 2002), 26.

⁵⁵ Yasa'nın Tekrarı, 5:1-33.

anlam farkıdır. Her ne kadar “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا /semi'nâ ve asaynâ” ifadesine tefsirler ve onlardan etkilenen mealler “dinledik, karşı geldik” gibi bir anlam verseler de İbranicede “וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ / ve şâma'nû ve âsînû” ifadesinin “dinleyeceğiz ve yapacağız” şeklinde yorumlandığını görmekteyiz. Takdir edilmeli ki anlaşmanın sağlanması ancak ve ancak iki tarafın onayı ile gerçekleşebilmektedir. Bundan dolayı ayette geçen “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا /semi'nâ ve asaynâ” ifadesine “dinledik, karşı geldik” şeklindeki mana anlaşmanın gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Hâlbuki diğer ayetlerden anlaşmanın gerçekleştiği, daha sonra ise Yahudilerin bu anlaşmaya uymadıkları anlaşılmaktadır.⁵⁶

Açıkçası birçok müfessir ve onlara bağlı kalan meal yazarları “semi'nâ ve asaynâ/dinledik, karşı geldik” şeklindeki yorumu aktarmış olsalar da söz konusu yorumun içlerine sinmediğini ve bundan dolayı bu durumu farklı farklı tevil ettiklerini görmekteyiz. Görebildiğimiz kadarıyla ilk müfessirler “سمعنا قولك وعصينا أمرك / sözünü dinledik ve/ama emrine karşı çıktık” şeklindeki yorumlarıyla yetinmişler ve ifadenin üzerinde fazla durmamışlardır.⁵⁷ İlk farklı yorumu benimseyenlerden birisi Mâtürîdî'dir:

Onlar, “[سمعنا] قولك [وعصينا] {أمرك}” /Sözünü işittik fakat emrine isyan ettik” dediler. Ne var ki emrine isyan ettik ifadesi, işittik sözlerinin hemen ardından değil, bir süre sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Çünkü denildiğine göre İsrailoğulları bazı müeyyideler ve hükümler içerdiklerinden Tevrat'ın mesajlarını benimsemekten çekince Allah Teâlâ Tur dağı tepelerine yükseltmiş, üzerlerine düşürülmesinden korktukları için kabul edip “itaat ettik” demişler, dağ oradan uzaklaşıp yerine gidince de “isyan ettik” ifadesini kullanmışlardır. Bu, şu ilahi beyana benzemektedir: “Ondan sonra sözünüzden döndünüz”⁵⁸ Onların sözlerinden dönüş yapmaları bir süre sonra olmuştur.⁵⁹

Mâtürîdî'den sonraki yorumların artık “سمعنا قولك وعصينا أمرك / sözünü dinledik ve/ama emrine karşı çıktık” kalıbından çıktığı ve farklı arayışlara kaydığı söylenebilir. Mâverdî'nin yorumunda yer alan ikinci görüşe göre “semi'nâ ve asaynâ” ifadesi “أنهم لم يقولوه ولكن فعلوا ما دل عليه ، فقام الفعل منهم مقام القول / Onlar bu ifadeyi söylemediler. Fakat

⁵⁶ el-Bakara 2/63-64.

⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîrü'l-kebîr* (Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî, 2002), 1/124,125. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-kur'ân* (Beyrut: Âlemül-Kütüb Yayınları, 1983), 1/61. Hûd b. Muhakkem el-Hevvârî, *Tefsîru kitabillâhi'l-azîz* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyy Yayınları, 1990), 1/126. Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân* (Kahire: Hicr Yayınları, 2001), 2/263.

⁵⁸ el-Bakara, 2/64.

⁵⁹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (Beyrut: Risale Yayınları, 2004), 1/72.

buna delalet eden eylemde bulundular. Dolayısıyla eylemleri sözün yerine geçmiş bulunmaktadır” şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁰

Tefsirlerdeki söz konusu olan farklı yorumların mealleri de etkilediğini görmekteyiz. Muhammed Esed (1900-1992) “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا /semi'nâ ve asaynâ” ifadesini “Dinledik, ama itaat etmiyoruz” şeklinde çevirmiştir. Fakat söz konusu anlamı içine sinmediğindendir ki dipnotta “Onların bu sözleri fiilen telaffuz etmedikleri açıktır; ancak sonraki davranışları yukarıdaki mecazi ifadeyi teyit etmektedir” cümleleriyle açıklamak zorunda kalmıştır.⁶¹

Öztürk de “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا /semi'nâ ve asaynâ” ifadesini “Allah’ın ayetlerini dinleyip öğrendik ama isyan ettik dercesine bir tavır takınmışlardı” şeklinde yorumlayarak ilgili kısmı izah etmeye çalışmıştır: Bu ayetteki “kâlû sami'nâ ve asaynâ” ifadesi genellikle, “İşittik ve isyan ettik, dediler” şeklinde çevrilmektedir. Buna göre İsrailoğulları Hz. Musa’ya, “İşittik ve isyan ettik” gibi bir söz söylemişlerdir. Ancak Ebû Müslim el-İsfahânî bu ifadenin telaffuz edilen bir sözden öte bu sözde ifadesini bulan isyana karşılık geldiğine dikkat çekmiştir.⁶²

Ayrıca Diyanet’in Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri’nde de bu ifadeyi doğru aktarmak için çaba sarf edildiğini görmekteyiz: “...Buna rağmen onlar, Hz. Mûsâ’nın ikazlarına, ‘İşittik ve isyan ettik’ şeklinde karşılık vermek veya bu anlama gelebilecek eylemlerde bulunmak (İbn Atıyye, I, 180) suretiyle inat ve isyanlarını sürdürmüşlerdir.”⁶³

Verdiğimiz örnekten de anlaşılacağı üzere Kur’an’da yer alan deyim ve terimlerin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında İsrâiliyat önemli bir yere sahiptir. Deyimde de görüldüğü gibi önceki vahiyler hâkim olmanın ayetleri yorumlamada katkısı mutlaka ortaya çıkacaktır.

Konuyla ilgili diğer bir örnek de Maide Suresi 5/32 ayetidir. Bu ayette İsrail oğullarına “Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur” ifadesi yazılmıştır. Bu ayetteki “İsrailoğullarına yazdık” ifadesini tefsir ederken ilk müfessirlerden Mukâtil, Semerkandî başta olmak üzere bazı müfessirler “Tevrat’ta” ifadesiyle açıklamışlardır.⁶⁴ Kitab-ı Mukaddes’in Mishnah Sanhedrin IV/5 bölümünde İsrâil’den

⁶⁰ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, trsz), 1/160.

⁶¹ *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, çev. Esed, el-Bakara 2/93.

⁶² *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, çev. Mustafa Öztürk, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), el-Bakara 2/93.

⁶³ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 1/158.

⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 1/471. Ebü'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/430. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medariku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 1/443.

tek bir kişiyi öldürenin bütün ırkı öldürmüş gibi cezalandırılacağı ve İsrâil'den tek bir kişiyi koruyanın Allah'ın kitabına göre bütün dünyayı korumuş sayılacağı dile getirilmektedir. Bu da Kur'an'ın Musaddik ve Muheymin vasıflarını güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Yani "Kim bir kimseyi öldürürse" ifadesi Mişna'da değiştirilerek "İsrâil'den tek bir kişiyi" şeklinde geçmektedir. Bu ifadeyi Kur'an düzeltmiştir ve Kur'an'ın düzelttiğini de İsrailiyat'a başvurarak ancak öğrenebiliyoruz. İsrailiyat'a başvurmak vahiy sürecinin bütünlüğü, siyak- sibak nedenselliği gibi durumların zorunlu hale getirdiği bir durumdur.

6.3. Kök Anlamı Tespit Etme

Artık herkes tarafından çok iyi bilindiği gibi dil dinamik ve canlıdır. Durağan değildir. Devamlı canlı bir organizma gibi değişkenlik arz etmektedir. Vahiy sürecinde ve dilin bu dinamik ve canlı yapısı içinde Kur'an'ın nüzulü sırasında dili oluşturan kelimelerin kök anlamlarını tespit etmenin Kur'an'ın anlaşılmasına çok önemli bir katkı sağlayacağı muhakkaktır. Herhangi bir kelimenin anlamı dilin dinamikliğinden dolayı ya anlam daralması, genişlemesi ya da anlam değişmesine uğrayabilmektedir. Kök anlamları tespit edebilmek için artsüremler semantik araştırmalar yapmak gerekir. Bunun için kökün Yahudi kutsal kitabı, Ahdi Cedit ve Kur'an'da yüklendiği anlamları tespit etmede kronolojik olarak çalışma yapılmalıdır. Böylece hem kök anlamlar tespit edilecek hem de Kur'an'ın anlaşılması kolaylaşacaktır. Çünkü bu dinler (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) Sami dilleri aracılığı ile insanlığa bildirilmiştir. En azından Kur'an'dan önce olmasıyla Kitab-ı Mukaddes'in dili de tarihi değere sahiptir.⁶⁵

Şimdi de Kur'an'daki kök anlamların tespit edilmesine İsrâiliyat'tan faydalanarak artsüremler yapılmış araştırmalara üç farklı kökten örnek vermek istiyoruz. Daha önce "e-m-r", "r-h-m", "k-r-e" kökleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar çok anlamlılığın yaygın olduğu Arapçadaki bazı köklerin, Kur'an'da hangi anlamlarda kullanıldığının belirlenmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Çok anlamlılık ve anlam değişimleri dil çalışmalarında önemli bir yere sahiptir.⁶⁶

Kur'an-ı Kerim'de bütün zamanlarda çekimli fiil ve isim olarak kullanılan امر/emera (İbranice אמר/amar; Süryaniceܐܡܪ/amar) köküne Arapça ve Türkçe sözlüklerde genellikle "emretmek" anlamı verilmiştir. Oysa yapılan semantik çalışmalar sonucunda e-m-r fiilinin kök anlamının "emretmek" değil, "söylemek, anlatmak, demek" olduğu ortaya çıkmıştır. Hem Kitab-ı Mukaddes hem de Kur'an'da kökün geçtiği bağlam dikkate alındığında "söylemek" anlamı daha uygun düşmektedir.⁶⁷ İkinci örnek olarak رحم/rahime (İbranice רחם/raham; Süryaniceܪܚܡ/rham) kökü de din bilginlerinin yorumlamasından oldukça etkilenmiş bir kök

⁶⁵ Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 158.

⁶⁶ Emrullah İşler, "Çok Anlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'an'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar", *Kur'an ve Dil –Dil Bilim ve Hermenötik Sempozyumu*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 2001), 385-397.

⁶⁷ Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 200-253.

olarak hem Kur'an'da hem de önceki kutsal metinlerde geçmektedir. Kelimenin kök anlamı "sevmek, şefkat göstermek, müşfik olmak" şeklindedir, "acımak" değildir.⁶⁸ Dilbilimde bir kelime mutlaka anlam değişikliğine uğrayacak diye bir şart aranmamaktadır. Tarihi süreç içerisinde anlam değişikliğine uğramadan İlahi vahiylerde kök anlamını korumuş bir kökten örnek vermek istiyoruz. Günlük bir dua cümlesi olarak kullandığımız "razı olmak" ifadesindeki رضي /radiya (İbranice רצת/ratza; Süryanice ر/ra') kökünün kök anlamını da İsrâiliyat'tan faydalanarak artsüremli semantik bir inceleme yapıldığında "kabul etmek, memnun olmak" olduğu tespit edilmiştir. Bu anlam kökün Kur'an'da geçtiği her yerde uygun düşmektedir. Bu kökün kök anlamı çok fazla değişmeden korunarak günümüze kadar gelmiştir. Kitab-ı Mukaddesin Ahd-i Atik bölümünde özellikle kurbanların, sunuların Allah'a takdimi konularında en çok "kabul etmek" anlamı kullanılmıştır. Sadece Ahd-i Cedid metinlerinde çok anlamlı kelime olmuş ve "رضي/radiya, رای/ra'â ve راعي/ra'â" üç kök ile ifade edilebilecek (görmek/memnun olmak/gütmek) anlamlarını kendinde toplamıştır.⁶⁹

Böylece diyebiliriz ki Kur'an-ı Kerim'de geçen sözcüklerin kök anlamlarını tespit etmede İsrâiliyat'ın, yani İsrâiliyat'ın dili olan Sami Dillerin rolü önemli bir yere sahiptir.

SONUÇ

Kaynaklarımızda hala İsrâiliyat bilgisinin Kutsal Kitaplarda yer alıp almadığı tartışılmaktadır. Hâlbuki ele alınıp karşılaştırılması ve incelenmesi mümkündür. Bu nedenle önceki vahiylerin dilini öğrenerek gereken tetkiklerin yapılması önem arz etmektedir.

İsrâiliyat'ın lüzumsuz ve gereksizliğinin son zamanlarda daha çok dile getirildiğini söylememiz mümkündür. Konuyla alakalı çalışmalarda örnek olarak hep aynı şeylerin tekrarlandığını söylemek mümkündür. Mesela İsrâiliyat'tan bahsedilirken "...Kur'an'da yer alan tarihî hadiseleri, peygamber kıssalarını, Hz. Meryem ve Ashâb-ı Kehf..."ten bahsedilmektedir. Fakat ilginçtir ki örnekler arasında mesela Yunus Kıssası'nı veya "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" /Semi'nâ ve Asaynâ" ifadesinin etrafında dönen tartışmaları vb. örnekleri görememekteyiz. Bunların ele alınıp tahlil edilebilmesi için hem İsrâiliyat bilgisine hem de Sami Dillerine ihtiyaç vardır. Bu çalışmada da ortaya konulduğu gibi İsrâiliyat asla gereksiz bir bilgi birikimi değildir. Kur'an ve kendinden öncesi semavi vahiyler bir bütün oldukları için Kur'an'ı anlamaya çalışırken önceki vahiylerden bağımsız hareket etmek araştırmacıları yanlış sonuçlara ulaştırabilir. Nitekim bu durum geçmişteki müfessirlerin tecrübelerinde gözlemlenmektedir.

⁶⁸ Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 254-330.

⁶⁹ Ramazan Ünsal, *Yahudi Kutsal Kitabı, Yeni Ahit ve Kur'an-ı Kerim'de r-d-y kökünün artsüremli semantik incelemesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 100.

İsrâiliyat'ın gereksizliğini dile getirenler genelde "Nuh'un gemisinin lüzumsuz ayrıntıları, Ashâb-ı Kehf'te zikredilen köpeğin rengi, cinsi yaşı" vb. örnekler üzerinde durmaktadır. Oysa söz konusu ayrıntıların herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Fakat Kur'an'da anlatılan olayların ve özellikle kıssaların daha sağlıklı anlaşılması için önceki vahiyelere başvurmakta yarar vardır.

Tefsir külliyyatı dikkatli bir şekilde irdelendiğinde görülecektir ki İsrâiliyat'ı eleştirenler de az ya da çok kullanmak zorunda kalmıştır. Örneğin, İsrâiliyat'ı senetsiz olarak zikrettiği halde bunlara yer vermedeki asıl amacı tenkit olan Âlûsî'nin Rûhu'l-meânî'de İsrâiliyat'a yer verdiği görülmektedir. Yine örneğin Reşîd Rızâ şiddetle karşı çıkmasına rağmen İsrâiliyat'a sırf tenkit için yer vermiştir. Belirtmek gerekir ki Reşîd Rızâ da bilinçli veya bilinçsiz olarak İsrâiliyat'tan istifade etmiştir.

İsrâiliyat'a aşırı karşı çıkanlar sahih olarak kabul edilen hadisleri de inkâr etme yoluna gitmiştir. Anlaşılan odur ki özellikle müfessirler Kur'an'ı yorumlamada önceki vahiyleri kullanmada orta bir yol tutamamışlardır. Önceki vahiyleri gerektiği gibi kullanmakta her zaman başarılı olamamışlardır. İsrâiliyat'ı kullanan ya aşırıya gidip hurafelere başvurmuş, inkâr edenlerse sahih hadisleri de İsrâiliyat'a ekleyerek reddetmiştir.

Son olarak belirtmek gerekir ki İsrâiliyat'a ilk karşı çıkanlarla modern dönemde karşı çıkanlar arasında ciddi ve önemli farklar vardır. İlk dönemlerde İsrâiliyat'a karşı çıkmanın ana sebebi söz konusu rivayetlerin kimler tarafından aktarıldığının bilinmemesidir. Yani söz konusu olan rivayetlerin isnad zincirinin yer almamasıdır. İbn Teymiyye'den itibaren İsrâiliyat'a karşı çıkılmasının ana sebebi söz konusu rivayetlerin isnad zinciri değil muhtevasıdır. İsrâiliyat'ta yer alan bilgiler artık günümüz insanın mantığına ve dünya bakışına ters düştüğü için böyle bir bilginin sahih olamayacağı kanaati hâkim olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Salih. *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Altıntaş, Hayrani. "Dehriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/107-109. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Bilgin, Abdulcelil vd. (ed.). *İslam Düşüncesi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Arslan, Elif. *Vahiy Sürecinde HNF kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Atamov, Mursal. *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrailiyyat (Hicri 6. asrın başına kadar)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1974.

- Bırışık, Abdulhamit. "İsrâiliyyât" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/199-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- el-Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Cami'ü's-şâhih*, Mısır: Dâru't-Tıbaati'l-Amire, 1422/2001.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Kur'an-ı Kerim ve Sâbiîler". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10. 1962.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*, Ankara: Fecr Yayınları, 2014.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*, Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur'ân'ı Anlama'nın Anlamı Hermenötik Bir Deneyim*, İstanbul: Tibyan yayınları, 1995.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*, Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usulü*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Derzeze, İzzet. *et-Tefsiru'l-hadis*, Kahire: Daru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiy Yayınları, 1964.
- Ethem, Mürsel vd. *Kur'an ve Anlam*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Ethem, Mürsel. *Rusça Kur'an-ı Kerim Çevirileri (Tanıtımı ve Analizi)*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi, 2017.
- Ethem, Mürsel. *Kur'an'da İbranice Kelimeler (Mühezzeb Bağlamında Eleştirel Bir İnceleme)*, Gece Kitaplığı yay Ankara 2017.
- el-Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Meâni'l-kur'ân*, Beyrut: Âlemül-Kütüb Yayınları, 1983.
- Firestone, Reuven. "İslam'ın Teşekkül Döneminde Yahudi Kültürü", çev. Ertuğrul Döner & Ahmet Rifat Geçioğlu, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 14/3 (2014), 191-222.
- Gesenius, Friedrich Wilhelm. *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*, Michigan: Baker Books Yayınları, 1996.
- Gökıkr, Necmeddin. "Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrihi Meselesi" İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 0/2, (Nisan 2012), 221-256.
- Gündüz, Şinasi. "Kur'an'daki Sabiilerin Kimliği Üzerine Bir Tahlil ve Değerlendirme" Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Samsun: 19 Mayıs üniversitesi ilahiyat Fakültesi yayınları, 1992, 43-82.
- Gündüz, Şinasi. "Mecûsîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/279-284. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

- Gündüz, Şinasi. "Sâbiîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/341-344. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Harman, Ömer Faruk. "İslam Kaynaklarına Göre Yahudilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/226-232. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Hatiboğlu, İbrahim. "İsrâliyyât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/195-199. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Hanbel b. Ahmed. *Musned*, Mısır: 1313.
- el-Hüvvârî, Hûd b. Muhakkem. *Tefsîru kitabillâhi'l-azîz*, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyy Yayınları, 1990.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdu'l-Melik. *es-Siratum- Nebeviyye*, Kahire: Daru'l-Hadis, 1995.
- İşler, Emrullah. "Çok Anlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'an'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar", *Kur'an ve Dil –Dil Bilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 2001, 385-397.
- Jeffery, Arthur. *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Leiden: Brill Yayınları, 2007.
- Kaplan, Hasan. "Bir İnanç Aşaması Olarak Haniflik", *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/10. (Mart 2017) ,7-23.
- Klein, Ernest. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English*, Kudüs: Carta Yayınları, 1987.
- Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, çev. Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk Ankara: İşaret Yayınları, 2002.
- Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, çev. Mustafa Öztürk, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Sahin Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Kuzgun, Şaban. "Hanif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/33-39. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Marulcu, Hasan Tevfik. "Enbiyâ 21/30 Bağlamında Kelâm-Belâgat İlişkisi -Ateizm ve Deizme Bir Reddiye". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Haziran 2018), 2/321-323.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Beyrut: Risale Yayınları, 2004.

- el-Mâverdü, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî *en-Nüket ve'l-uyûn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Medkûr, İbrahim. *el-Mu'cemü'l-vecîz*, Mısır: Talim ve Terbiye Bakanlığı Özel Baskı, 1994.
- Mukâtil b. Süleymân, . *et-Tefsîrü'l-kebîr*, Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî Yayınları, 2002.
- Muslim, Haccâc, Ebû'l-Huseyn el-Kuşeyrî. *Sahîhu Muslim*, Mısır: 1374/1955.
- Özdemir, Ahmet. *Vahiy Sürecinde Yunus Peygamber Kıssası*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Öztürk, Mustafa. "Kur'an Kıssaları Bağlamında İsrâiliyyât Meselesine Farklı Bir Yaklaşım -Tefsirde İsrâiliyyât Karşıtı Söylemin Tahlil ve Tenkidi", *İslâmî İlimler Dergisi*, 9/1 (2014), 11-68.
- Schachter, Haim. *The New Universal Hebrew English Dictionary*, Tel Aviv: Yavneh Publishing House, 1962.
- es-Semerkandi, Ebû'l-Leys. *Bahru'l-ulum*, Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İslam Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/364-368. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. "Hz. Peygamber Döneminde Mecusiler" *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı sempozyumu*, İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007, 383-394.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire: Hicr Yayınları, 2001.
- Tümer, Günay. "Büdizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/352-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uzun, Nihat. "Sahabenin Tefsirde İsrailiyata Bakışı", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2015), 7-39.
- Ünsal, Ramazan. *Yahudi Kutsal Kitabı, Yeni Ahit ve Kur'an-ı Kerim'de r-d-y Kökünün Artsüremler Semantik İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- ez-Zehabî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, Kahire: Mus'ab bin Umeyr Yayınları, 2004.